

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора історичних наук, професора

Салати Оксани Олексіївни

на дисертаційну роботу Мякінченко Ірини Олександрівни

«Міжконфесійні відносини та їх вплив на державотворчі процеси в

Україні (1990-ті – 2010-ті роки)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 032 «Історія та археологія»,

галузь знань 03 «гуманітарні науки».

Актуальність теми

Складна і багатогранна проблема взаємодії політики і релігії в умовах розбудови незалежності України є надзвичайно актуальною і потребує дослідження не лише фахівцями релігієзнавцями, але й істориками. Саме історична наука прагне з'ясувати докорінні суспільно-політичні перетворення, що позначилися також на державно-церковних та міжконфесійних відносинах. Одним із важливих питань є процес формування міжконфесійних об'єднань.

Актуальність порушених у дисертаційному дослідженні проблем має універсальний характер. У 1990-х – 2010-х роках в Україні активно розвивалися міжконфесійні стосунки, які однак, характеризувалися помітною напруженістю, зокрема у перші роки незалежності. Найбільш помітне протистояння відбулося серед українських православних конфесій, що значною мірою вплинуло на суспільні відносини та державотворчий процес. Цим визначається наукова актуальність та суспільне значення дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Тема дисертаційного дослідження, сформульована дисертанткою, є актуальною і важливою. Їй відповідає запропонована система науково-дослідних завдань, які більшістю узгоджується з темою роботи та її внутрішньою композиційною структурою. Обрана теоретико-методологічна основа забезпечила опрацювання та аналіз значної кількості джерел та літератури, дала можливість застосувати загальнонаукові методи дослідження (метод періодизації, порівняльний, метод критичного аналізу (який здобувачка чомусь зробила критичним методом), узагальнення та систематизації); спеціальні методи історичного дослідження (історико-порівняльний, історико-системний, метод історичної герменевтики, історико-типологічний, історико-біографічний, хронологічний), що сприяло виявленню. Здобувачка зазначає, що в дослідженні застосовує міждисциплінарний підхід і, відповідно інші наукові методи, зокрема: соціологічний, статистичний, політичного аналізу. Це є дуже позитивна практика, яка дає можливість глибше розкрити проблему. Серед методів дисертантка називає соціологічний, що є некоректним, оскільки це метод соціологічного дослідження. очевидно, дисертантка застосувати метод соціологічного дослідження.

Дисертаційне дослідження Ірини Олександрівни складається зі вступу та трьох розділів і підрозділів, висновків списку використаних джерел та літератури, додатків. Вступ містить обґрунтування актуальності теми, розкриває її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначає мету і завдання, об'єкт, предмет, хронологічні і територіальні межі роботи, її методи, наукову новизну і практичне значення. З трактуванням цих складових загалом можна погодитись. Структура роботи є логічною та завершеною.

Наукова новизна і значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що вперше комплексно досліджено вплив міжконфесійних відносин на державотворчі процеси в Україні в період незалежності. Здобувачка показала діяльність церковно-релігійних організацій під час

військового конфлікту, представила та охарактеризувала мережу міжконфесійних об'єднань в Україні.

У той же час, не зрозумілими є завдання де планується щось проаналізувати. У науковому дослідженні поняття аналізувати – це дія, яка повинна привести до очікуваного результату, а саме: проаналізувати, щоб розкрити, визначити, виявити, встановити та інше. Авторка ж у дисертаційному дослідженні часто за мету у завданнях ставить не результат, а процес.

Розкриваючи стан дослідження означеної проблеми в історичній науці, дисертантка самостійно визначає дві групи історичних праць за змістовною лінією дослідження. До першої групи дослідниця відносить праці, де вивчаються загальні прояви та тенденції церковно-релігійного життя. Друга група праць присвячена міжконфесійним державно-конфесійним відносинам, впливу церковно-релігійного життя на життя та процеси державотворення. Третю групу праць, на нашу думку, також варто було б охарактеризувати точніше. Здобувачка чомусь відносить до «інших» проблем, яких саме не вказує.

Позитивним у вивченні історіографічного матеріалу є аналіз не лише праць істориків, а й фахівців інших наукових та політичних сфер, які розкривали державно-конфесійним відносинам та їх вплив на процес українського державотворення.

Для розкриття теми здобувачка використала документи і матеріали Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів УРСР, що містяться у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України та опубліковані джерела. Дослідження було б значно глибшим, а відносини між державою та конфесіями зрозумілишими якби здобувачка використала документи та матеріали державних обласних архівів України та документи єпархіальних управлінь (УПЦ КП, УГКЦ). Також, у висновках до розділу варто б показати наскільки повною є використана архівна та документальна база дисертації.

Аналіз та оцінка змісту роботи

У другому розділі дисертаційного дослідження авторка показала, що розвиток державно-конфесійних відносин в Україні започаткований на початку 1990-х років, характеризується конструктивністю, партнерським підходом, урахуванням сторонами діалогу. Здобувачка зазначає, що на початку 2000-х років через зміну суспільно-політичної ситуації в країні державно-конфесійні відносини погіршилися, а офіційна влада взяла курс на підтримку УПЦ МП, але після подій 2013-2014 років ці відносини набули нового вектору та характеру.

Аналізуючи інституалізацію релігійної мережі в Україні здобувачка дійшла висновку, що у 1990-х роках в Україні відбувається становлення релігійної мережі, що було завершено до початку 2000-х років. У 2014 р. через анексію Криму, окупацію частин Донецької та Луганської областей релігійна мережа України вперше за роки незалежності скоротилася, а вже у 2015-2016 роках – відновилося її зростання.

Розглядаючи структуру релігійної мережі дисертантка показала, що міжконфесійні стосунки у першій половині 1990-х років характеризуються складністю. Але, водночас, цей період став найактивнішим, оскільки було сформовано цілу низку міжконфесійних об'єднань, у тому числі регіональних, діяльність яких спрямовувалася і на організацію міжконфесійного діалогу, і на налагодження ефективної моделі державно-конфесійних відносин. Доречним є зауваження про те, що за роки незалежності державно-конфесійні відносини розвивалися динамічно і, незважаючи на окремі складні етапи, набули партнерського характеру.

У розділі третьому, де здобувачка поставила за мету дослідити міжконфесійні відносини та законотворчий процес, показано діяльність релігійних конфесій, спрямовану на підтримку розбудови незалежної держави. Дисертантка виявила, що одним із напрямів ініціатив релігійних організацій і церков в Україні і міжконфесійних структур є підтримка власної та загальнодержавної активності. Церковно-релігійні організації прийшли до

розуміння, що вони є важливими соціальними інституціями в державній організації і тому їхня підтримка державотворчого є необхідною для відкритих взаємних відносин. Міжконфесійний діалог розширив коло питань, що стали актуальними, зокрема питання європейської інтеграції України та протистояння російській агресії. Важливою є думка здобувачки про те, що конструктивний міжконфесійний діалог відбувався шляхом участі церковно-релігійних організацій у законотворчому процесі й підтримці державних реформ у 2014 – на початку 2019 років; шляхом їх суспільної діяльності та діяльності, яка спрямовувалася на підтримку власних релігійних і державних міжнародних ініціатив.

Важливим аспектом міжнародної діяльності церковно-релігійних організацій, на думку здобувачки, став прийом ними в Україні іноземних релігійно-духовних, та політичних і державних лідерів. Здобувачка називає декілька прикладів, але, на жаль не розкриває до кінця значення цих візитів для формування міжнародного авторитету Української держави у зазначений період та перспективи розвитку такої співпраці.

У висновках до розділів викладено найбільш важливі результати, одержані в дисертації. Загальні висновки є ґрунтовними та виваженими, містять формулювання розв'язаної наукової проблеми. У Додатках уміщено великий фактичний матеріал, що поглиблює аналіз теми і доповнює окремі сюжети дослідження. Загалом робота свідчить, що здобувачці вдалося досягнути визначеної мети, вирішити поставлені завдання і достатньо повно розкрити проблему Міжконфесійні відносини та їх вплив на державотворчі процеси в Україні (1990-ті – 2010-ті роки).

Новизна наукових положень, висновків

Таким чином, вищенаведене свідчить, що в обговорюваному дослідженні дисертанткою вирішено низку важливих наукових завдань, що дало змогу з'ясувати стан вивчення теми в історичній літературі, комплексно

розглянуто вплив міжконфесійних відносин на державотворчі процеси в Україні в період розбудови незалежної держави; розглянути особливості становлення сучасної релігійної мережі в Україні; показано тенденції міжконфесійних стосунків та формування міжконфесійних об'єднань у 1990-х – 2010-х роках; проаналізовано міжконфесійні відносини у контексті законотворчого процесу та реалізації державних реформ 2014 – початку 2019 року; охарактеризовано церковно-релігійні та державно-політичні аспекти міжконфесійних відносин в Україні у контексті міжнародної діяльності.

Достовірність результатів досліджень

Положення і висновки сформульовані у дисертації І.О. Мякінченко загалом обґрунтовані та науково достовірні. Основні результати й положення дисертації викладені авторкою у 11 наукових статтях (у т.ч. 6 – у вітчизняних наукових фахових виданнях та 1 стаття у закордонному фаховому виданні). Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, розміщені у 4 збірниках наукових і науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів.

Мета та поставлені завдання є достатньо обґрунтованими та науково виваженими. Кожний розділ і підрозділ дисертації має теоретичні узагальнення. Авторці вдалося виконати поставлену мету і завдання її науково-кваліфікаційної роботи, хоча вона не позбавлена певних упущень.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) в дисертації та наукових працях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертаційного дослідження Мякінченко Ірини Олександрівни не виявлено.

Оформлення дисертаційної роботи

Оформлення дисертації за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим МОН України, наказ №40 від 12 січня 2017 р.

Дискусійні питання та зауваження до дисертаційної роботи

Поряд з позитивним враженням від роботи варто зупинитися на окремих дискусійних питаннях:

1. Аналізуючи праці істориків авторці не завжди вдається зробити глибокий аналіз їхніх праць. Іноді вона просто перераховує праці авторів, даючи коротку характеристику, не вказуючи чим саме зацікавила її та чи інша праця (с. 27, 30, 32).
2. Варто було б залучити більше праць іноземних істориків, погляд яких на проблему дав би можливість глибше розкрити досліджувану проблему.
3. Міжконфесійні відносини розкрилися б значного глибше якби здобувачка використала матеріали та документи регіональних архівів.
4. Здобувачці варто глибше познайомитись з загальнонауковими методами та методами тих наук, які вона застосовувала в соціологічних дослідженнях.
5. Розкриваючи державно-конфесійні відносини, на нашу, думку, варто було б їх показати більш критично – позитивні та негативні моменти (с. 93-101).
6. Показуючи церковно-релігійні та державно-політичні аспекти міжконфесійного діалогу у контексті міжнародної діяльності авторка наводить приклад зустрічей з відомими церковними діячами, але дуже скромно показує наслідки цих відносин та перспективи співпраці з ними.
7. У роботі містяться ряд стилістичних та граматичних огріхів (с. 71, 145, 167).

Вказані дискусійні питання не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Мякінченко Ірини Олександрівни, яке має наукову та практичну значимість і може бути використане фахівцями при реалізації державної політики у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій.

Рекомендації щодо використання результатів дисертаційної роботи

Отримані результати дослідження Мякінченко Ірини Олександрівни на тему «Міжконфесійні відносини та їх вплив на державотворчі процеси в Україні (1990-ті – 2010-ті роки)». У подальшому пропонується до вивчення у ЗВО України у контексті історії міжконфесійних відносин та політології. Наукові та теоретичні надбання дисертаційного дослідження можуть бути використаними у практичній площині: при підготовці підручників для учнів, студентів ЗВО.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Мякінченко Ірини Олександрівни на тему «Міжконфесійні відносини та їх вплив на державотворчі процеси в Україні (1990-ті – 2010-ті роки)» є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана на актуальну тему. Робота повністю відповідає спеціальності спеціальністю 032 «Історія та археологія». Отримані результати мають наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення в сфері суспільно-політичної та церковно-державної політики в Україні.

Дослідження виконано на високому науковому рівні, матеріал викладено чітко й обґрунтовано, усі положення, результати і висновки є чітко аргументованими. Впровадження та апробація результатів дисертаційного дослідження підтверджено документально. Основні результати дослідження в повному обсязі опубліковано, апробовано та схвалено на науково-практичних конференціях різного рівня.

На основі зазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Мякінченко Ірини Олександрівни на тему «Міжконфесійні відносини та їх вплив на державотворчі процеси в Україні (1990-ті – 2010-ті роки)» є закінченим самостійним науковим дослідженням, у якому отримана наукова новизна в галузі гуманітарних наук, яка вирішує важливу наукову проблему.

За змістом, актуальністю, науковою новизною та практичною цінністю робота відповідає вимогам пунктів 10, 11, 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та положень Вимог до оформлення дисертації затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40.

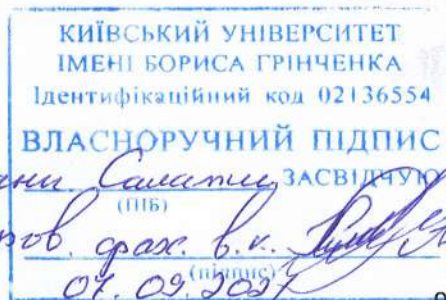
Вважаю, що авторка дисертаційного дослідження Мякінченко Ірина Олександрівна на тему «Міжконфесійні відносини та їх вплив на державотворчі процеси в Україні (1990-ті – 2010-ті роки)» заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Київського університету імені
Бориса Грінченка

Оксана САЛАТА

Оксана Салата
(ПІБ)
проф. драг. в.ч. Владислав Калюс
(підпис)
07.09.2019